

Els desplaçaments per motius mediambientals i el paper de les ciutats: reptes i perspectives futures

1. **INTRODUCCIÓ**

La realitat dels desplaçaments mediambientals es defineix per la seva intricada naturalesa i la imperiosa necessitat d'operacionalitzar i desenvolupar mecanismes de protecció humanitària a múltiples nivells i contextos. En aquest sentit, el paper de les grans urbs adquireix una especial rellevància, tant pel seu rol en la generació dels elements que provoquen el desplaçament mediambiental com en la possible resposta en matèria d'acollida i protecció que en les mateixes es planteja.

En aquest sentit, les grans ciutats del nord global exerceixen un paper rellevant, tot i que secundari en comparació amb les grans ciutats dels països d'origen. Els desplaçaments mediambientals interns als estats nacionals no són gens nous. D'altra banda, als últims anys la mobilitat internacional motivada per factors mediambientals ha experimentat un notable augment i ha esdevingut més evident, adquirint una major presència al debat públic.

L'anàlisi de les característiques generals d'aquests tipus de desplaçaments constitueix la primera part d'aquest document. Posteriorment, es desenvolupa una aproximació als reptes jurídics que aquestes realitats plantejen, atesa l'absència d'un marc regulador específic. Es proposen les bases per a reflexionar sobre el paper de les ciutats del nord global en la generació de factors que provoquen els desplaçaments, així com en l'acollida de persones migrants (o serien refugiades?) mediambientals. En aquest context, es fa especial referència al paper exercit per la ciutat de Barcelona. Per a concloure, aquest text aborda els desafiaments que afronten tant les comunitats desplaçades com les receptores, emfatitzant la importància d'un enfocament històric que consideri dimensions jurídiques i sociològiques, per a gestionar aquests desplaçaments.

2.

**MECANISMES INTRICATS, PROTECCIÓ
NECESSÀRIA: CARACTERÍSTIQUES
DELS DESPLAÇAMENTS PER MOTIUS
MEDIAMBIENTALS I EL PAPER DE LES
GRANS URBS DEL NORD GLOBAL
EN L'ACOLLIDA I PROTECCIÓ DE LES
PERSONES**

Pel que fa als desplaçaments forçats per motius mediambientals, és essencial destacar tres aspectes clau: llur naturalesa multicausal, la diversitat inherent i la relació directa entre migració interna i la internacional. En primer lloc, els desplaçaments forçats per motius mediambientals es caracteritzen per la seva multicausalitat; es pot afirmar que no existeix una relació causal clara i directa amb un esdeveniment mediambiental i la pròpia mobilitat¹. Els processos mediambientals interactuen amb un conjunt de factors abans de generar el procés de mobilitat. Sovint els factors socials contribueixen tant o més que els mediambientals a provocar desplaçaments. No obstant, en alguns casos, el factor mediambiental pot tenir més pes i a llarg termini, finalment, impulsar el desplaçament en un context determinat. No sempre existeix una causalitat directa entre l'esdeveniment mediambiental i el desplaçament, atès que els fenòmens i processos ambientals generalment interactuen amb un conjunt de factors polítics, socioeconòmics, demogràfics i culturals abans de generar el desplaçament.²

En segon lloc, cap ressaltar que les migracions per motius ambientals són molt heterogènies, ja que es planteja una enorme varietat de moviments relacionats amb factors mediambientals.³ En aquest sentit, se sol distingir entre processos de desplaçament forçats o voluntaris, malgrat que, en moltes ocasions, sembla impossible realitzar-ho amb nitidesa. Alguns casos constitueixen clars exemples de desplaçament forçós, com resultat, per exemple, d'una sequera extrema o esdeveniments naturals sobtats que priven a les persones afectades de llurs habitatges i fonts de sosteniment. Però en el cas de desplaçament causats per desastres climàtics de generació lenta, la distinció entre mobilitat forçada i voluntària pot resultar més complexa. També és rellevant senyalar que les migracions per motius ambientals poden ser temporals o permanents, en funció del nivell d'afectació dels drets de les persones o comunitats expulsades de la seva pròpia terra.

En aquest context s'enquadren totes aquelles situacions i zones grises que haurien de permetre superar la rígida dicotomia entre migracions forçades i migracions voluntàries, entre necessitat de protecció internacional i migracions econòmiques. Superar aquesta divisió, que també constitueix la base del corpus normatiu internacional en relació amb la mobilitat humana, és de gran importància i és imperatiu el reconeixement social, polític i jurídic de les necessitats de protecció que es generen al llarg de molts anys degut als fenòmens ambientals de lenta generació. Malauradament, respecte a les migracions mediambientals la línia entre mobilitat forçada i l'econòmica o voluntària és molt subtil, quelcom que implica una gran dificultat a la identificació i categorització de les vulneracions i les conseqüents necessitats de protecció.

Finalment, s'estima que la gran majoria de migracions mediambientals es produeixen a nivell intern. No obstant, les migracions internes i internacionals estan vinculades. Quantes més persones migren de les zones rurals als centres urbans del seu país com a conseqüència de la degradació mediambiental, més augmenten els problemes demogràfics, econòmics i mediambientals d'aquells centres urbans. Això, al mateix temps, impulsa a alguns sectors de la població a emigrar fora del país, generant així un efecte dominó invisible⁴.

En aquest sentit, resulta imperatiu indagar sobre el paper actual i potencial de les grans urbs, tant a l'hemisferi nord com en el sud global, en l'esdevenir futur. Aquestes metròpolis poden ésser concebudes, en el context de la present exposició, com entitats polifacètiques, atès que són al mateix temps causa i conseqüència dels desplaçaments de població i, simultàniament, podrien oferir respostes receptives als imminents fenòmens de desplaçament.

¹Vegi's GEMENNE, F. et al. (2017), *The Atlas of Environmental Migration*, New York: Routledge.

²CCAR (2021). *Desplaçaments forçats per motius mediambientals i la seva (des)protecció jurídica: context i marc regulador*, p.2.

³Vegi's, entra altres, HUGO, G. (1996), 'Environmental concerns and International Migration', *International Migration Review* 30 (1): 105-31; BATES, D. (2002) 'Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change', *Population and Environment*, Vol. 23, No. 5: 465-77., 4 CCAR (2021). *Desplaçaments forçats per motius mediambientals i la seva (des)protecció jurídica: context i marc regulador*, p.5.

⁴CCAR (2021). *Desplaçaments forçats per motius mediambientals i la seva (des)protecció jurídica: context i marc regulador*, p.5.

Tal i com afirma l'Organització Internacional per a les Migracions, «la migració és un assumpte urbà»⁵. Així ho posa també de relleu l'informe de 2017 del Fòrum Econòmic Mundial, el qual adverteix que la població migrant tendeix a establir-se en ciutats atès que el mercat laboral és més ampli i les grans infraestructures estan consolidades⁶. La posició de les grans urbs s'insereix, d'aquesta manera, en un cercle on, a l'actuar aquestes com centres neuràlgics, financers i de poder, incideixen en la generació, en certa mesura, de la devastació i sobreexplotació ambiental que precipita els desplaçaments de població però també atrauen a les persones en busca d'alternatives. En el transcurs d'aquestes últimes dècades, aquestes ciutats han suscitat creixents demandes de consum i benestar, a expenses de la preservació de l'entorn natural, particularment de les zones rurals i llurs comunitats. Simultàniament, els nefastos efectes del canvi climàtic i de les polítiques extractivistes han propiciat l'expulsió d'una quantitat significativa d'individus cap a aquestes mateixes urbs⁷.

En aquest context, emergeix la necessitat urgent que les grans metròpoli assumeixin un paper més rellevant en l'acollida digna de persones desplaçades per motius mediambientals. En aquest moment crític demanda una transformació paradigmàtica en el rol d'aquestes urbs, instant-les a convertir-se en agents actius en la mitigació de les crisis ambientals i en la implementació d'estratègies que salvaguardin no solament la sostenibilitat urbana, sinó també la preservació d'entorns naturals i, al mateix temps, l'acollida i protecció de les poblacions afectades.

⁵OIM, World Migration Report 2015. Overview, accessible a <https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/country/docs/syria/IOM-World-Migration-Report-2015-Overview.pdf>.

⁶World Economic Forum, Migration and Its Impact on Cities, October 2017, accessible a https://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_HR.pdf.

⁷Vegí's Sassen, S. (2015). Expulsiones: Brutalidad y complejidad en la economía global. (S. Mastrangelo, Trad.). Katz.

3.

ELS MECANISMES CAUSALS DELS DESPLAÇAMENTS FORÇATS PER FACTORS MEDIAMBIENTALS

Al camp de les ciències socials, i més específicament als estudis migratoris, un desafiament heurístic persistent ha marcat les darreres cinc dècades. D'una banda, s'ha refusat la possibilitat d'establir lleis generals per a explicar dinàmiques socials; d'altra banda, les investigacions socials solen trobar-se limitades a la descripció a posteriori de casos particulars. Actualment no es parla de les migracions o desplaçaments en general, essent freqüent la incorporació d'adjectius descriptius en els fenòmens migratoris, tals com "forçats", "econòmics", "mediambientals", entre altres. No obstant, emergeix un interrogant: quin és el valor heurístic d'aquests adjectius? Contribueixen a explicar i, potencialment, a predir els fenòmens migratoris, o simplement restringeixen llur interpretació de manera reduccionista?

Podrien la degradació ambiental i la crisi climàtica ésser factors explicatius d'alguns desplaçaments forçats contemporanis? És possible identificar factors mediambientals en certes dinàmiques de desplaçament, però d'altra banda, existeixen casos on aquests mateixos elements no generen els mateixos resultats. Si el canvi climàtic i la degradació ambiental són factors de desplaçament, per què n sempre desencadenen mobilitats? Es podria considerar que els factors mediambientals són mecanismes que influeixen i modelen les mobilitats internes i internacionals, tot i que no de manera uniforme i constant. Focalitzar la nostra atenció en els mecanismes causals, en contrast amb la busca de "fets causals determinants", ens impulsa a anar més enllà de la causalitat lineal i determinista. Al considerar la interacció i el context de diferents

mecanismes no excloents (econòmics, socials, familiars, humanitaris i mediambientals), podem obtenir una comprensió més profunda de les dinàmiques migratòries contemporànies.

Si considerem la dinàmica contingent i contextual d'aquests fenòmens, quines són les seves formes principals? D'una banda, els esdeveniments climàtics extrems, com inundacions, huracans, onades de calor i incendis forestals han experimentat un increment en intensitat i freqüència degut a l'escalfament global. Aquest fenòmens creen situacions d'expulsió que solen resultar en desplaçaments tant interns com internacionals. D'altra banda, existeixen dinàmiques menys perceptibles i més difícils de quantificar, marcades per una major indeterminació causal. Freqüentment, aquests fenòmens climàtics s'entrellacen amb la pressió exercida per grans corporacions extractives i agroindustrials sobre territoris comunitaris. La realització de megaprojectes implica contaminació de l'aire, aigua i sòl, degradació ambiental, deteriorament de la salut, perduda d'identitat i mitjans de vida, destrucció d'hàbitats, així com la violència, persecució i criminalització. Les comunitats locals afectades solen resistir la imposició del capital sobre les seves terres i l'explotació dels seus recursos però sovint acabant sent desplaçades. Aquest segon grup de fenòmens també funciona com catalitzador de desplaçaments, caracteritzant-se pel seu major grau de previsibilitat. Per tant, la relació entre esdeveniments mediambientals i processos de mobilitat es veu influïda per una àmplia varietat d'altres dinàmiques que també juguen paper crucial en la configuració d'aquests desplaçaments.

En relació amb l'anterior, és important tenir present que les conseqüències de l'emergència climàtica i el model extractivista imposat als territoris del sud global estan exacerbant les desigualtats i col·locant nous elements al debat sobre la protecció internacional de les persones desplaçades. Sobre tot respecte als danys causats per les polítiques extractivistes d'empreses i governs, és necessari que aquests últims assumeixin la responsabilitat dels efectes devastadors produïts per aquestes activitats. Resulta imperatiu, ja que l'absència d'aquest reconeixement impedeix la demostració del nexa causal entre l'activitat humana i el desplaçament de les poblacions afectades.⁸

Des d'una perspectiva estrictament sociològica, és possible demostrar la correlació i els mecanismes causals entre la degradació del medi ambient i els desplaçaments interns i internacionals. No obstant, encara queda un llarg camí per a establir responsabilitats polítiques i legals tant a nivell d'estats nacionals com de les empreses. És evident que les activitats corporatives impacten en el medi ambient fins al punt de comprometre l'exercici dels drets per part de les comunitats que habiten als territoris interessats i arriben a produir una greu violació dels drets humans. Els mitjans de subsistència i el benestar de les persones poden estar seriosament en perill degut a activitats empresarial que suposen la contaminació o usurpació de l'aire, de l'aigua, el sòl o altres recursos públics dels quals depenen aquestes comunitats. Els efectes d'aquestes activitats causen danys directes a un seguit de drets interrelacionats, especialment els drets a la vida, els mitjans de subsistència, la salut, l'alimentació i l'aigua.⁹

Un cas emblemàtic en aquest sentit és la impunitat de la que gaudeixen les empreses transnacionals del nord global en les seves activitats il·lícites d'ocupació i explotació de terres. Aquestes dinàmiques impedeixen reconèixer el nexa causal entre l'acaparament de terres i la vulneració dels drets dels pobles indígenes i comunitats locals com a subjectes afectats. Es tracta del que recentment s'ha conegut com el fenomen de "land grabbing" que pot definir-se com "el control (sia a través de la propietat, arrendament, concessió, contractes, quotes o poder general) de quantitats majors a les típiques a nivell local de terra per part de qualsevol persona o entitat (pública o privada, estrangera o nacional) mitjançant qualsevol mitjà ("legal" o "il·legal") amb fins d'especulació, extracció, control de recursos o comercialització a expenses dels agricultors camperols, l'agroecologia, l'administració responsable de la terra, la sobirania alimentària i els drets humans".

En aquest cas el problema rau en atribuir la responsabilitat a les grans empreses multinacionals tot i que "la majoria de les pràctiques d'acaparament de terres es duen a terme amb ple coneixement de què comunitats i persones utilitzaven preventivament la terra i qui es veurà afectat"¹⁰. Com a resultat, es criminalitzen els moviments socials de defensa de la terra i l'activisme ja que les grans corporacions responsables tendeixen a atribuir el problema als governs, argumentant que els drets de terra i propietat no són certs, utilitzant aquest argument com excusa per a eximir-se de responsabilitat i continuar apropiant-se de les terres.

⁸CCAR (2023) *Desplaçament forçat: el cost humà de les vulneracions ambientals al Sud global*.

⁹Borrás, S., Felipe, B. y Merino, V. (2021). *Informe acadèmic sobre el dret d'asil, el gènere i les vulneracions de drets ambientals en els països del Sud global*. Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR)

¹⁰OHCHR, Nacions Unides, (2011). *Principios Rectores sobre la Empresas y los Derechos Humanos*.

Segons els Principis Rectors sobre les Empreses i els Drets Humans, publicats per l'alt Comissionat pels Drets Humans de Nacions Unides en 2011, "Els Estats han de mantenir un marc normatiu nacional adequat per a assegurar el compliment de llurs obligacions de drets humans quan concloguin acords polítics sobre activitats empresarials amb altres Estats o empreses, per exemple a través de tractats o contractes d'inversió" i en quant a la responsabilitat de les empreses, s'afegeix que les mateixes "han de respectar els drets humans, el qual significa que han d'abstenir-se d'infringir els drets humans de tercers i fer front a les conseqüències negatives sobre els drets humans en les que tinguin alguna participació" .

Efectivament, la manca d'instruments legals a través dels quals es pot atribuir responsabilitat a les empreses fa que les seves activitats quedin exemptes de qualsevol vincle amb la vulneració de drets ambientals.

¹¹OHCHR, Naciones Unidas, (2011). *Principios Rectores sobre la Empresas y los Derechos Humanos*.

4.

CAUSALITAT I PROTECCIÓ HUMANITÀRIA: REPTES JURÍDICS

En les ciències socials, els desafiaments interpretatius sovint s'afegeixen a la complexitat d'establir marc legal adequats. En particular, la multicausalitat dels desplaçaments ambientals dificulta la protecció jurídica de les persones afectades degut a la falta de correlació immediata entre el deteriorament de l'hàbitat i les condicions de la vida de les persones i el propi desplaçament¹². El principal repte en aquest sentit és la complexitat de demostrar una causalitat directa entre degradació ambiental o desastre climàtic i desplaçament forçat, quelcom que genera una situació de desprotecció jurídica cap a les persones afectades.

L'absència d'una relació causal directa entre els fenòmens ambientals i el desplaçament forçat presenta un desafiament considerable per a la identificació de les migracions motivades per factors mediambientals. Aquest problema és especialment evident en el cas dels fenòmens de generació lenta, on el desplaçament tendeix a ocórrer després de dècades en la degradació de l'hàbitat, manifestant-se de manera més semblant al que comunament s'entén com migració econòmica. La manca d'un vincle causal clar dificulta la connexió amb la violació de drets fonamentals, com el dret a l'aigua, a la terra, a la salut i a una vida digna.

Aquelles persones que es veuen constretes a abandonar llurs territoris degut a desastres climàtics i/o degradació ambiental són normalment percebudes com migrants que emprenen processos de mobilitat de forma voluntària amb el propòsit de millorar les seves condicions de vida. De nou, i especialment en aquest context, s'ha de fer èmfasi en la necessitat de superar la dicotomia entre migracions econòmiques i necessitats de protecció internacional.

Un factor addicional que dificulta l'evidència de l'esmentat vincle causal és, potser, el fet que les pròpies persones desplaçades, en molts casos, no s'identifiquen a elles mateixes com expulsades de les seves terres degut a la vulneració dels seus drets ambientals. Aquesta falta de reconeixement es deu, un cop més, al caràcter multicausal del fenomen del desplaçament.

És pertinent qüestionar quins són els instruments interpretatius que han d'orientar la investigació d'aquest fenomen cap a una completa operativització del concepte de desplaçament per motius ambientals, tant a nivell polític com jurídic. En relació amb el marc jurídic, s'identifica un problema substancial addicional: l'absència d'una definició precisa de la categoria de migrants forçats per raons mediambientals a l'àmbit del dret internacional.

¹²Moya, D. i Boza, D. (2023) *Informe sobre l'accés a la protecció internacional des de l'exterior: aproximació operativa als corredors humanitaris per motius de refugi climàtic*. Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR).

Una de les opcions en aquest sentit seria aplicar la definició legal de persona refugiada als individus i poblacions desplaçades per motius mediambientals, d'acord amb la Convenció sobre l'estatut del refugiat de 1951 i l'Protocol de 1967. Però s'ha de senyalar que l'aplicació de dita definició, en el cas que ens ocupa, s'enfronta a diferents obstacles: en primer lloc, solament pot aplicar-se a persones que hagin creuat una frontera internacional i es trobin per tant fora del seu país d'origen: com hem vist, el gruix del desplaçaments per motius mediambientals sol produir-se internament¹³.

El segon obstacle es refereix al concepte de persecució: segons la definició de la Convenció de Ginebra, la persona refugiada és aquella persona que "degut a fundats temors d'ésser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a determinat grup social o opinions polítiques, es trobi fora del país de la seva nacionalitat i no pugui o, a causa de dits temors, no vulgui acollir-se a la protecció de tal país [...]". En aquest sentit, és evident que les vulneracions i afectacions generades per la degradació ambiental, per exemple, no encaixarien en el que ve configurant-se com "persecució", atès que faltarien els elements essencials que fonamenten qualsevol persecució tal com s'entén d'acord amb la Convenció, en concret, els motius i agents de persecució determinats.

Els Estats es resisteixen fortament a una ampliació de la Convenció de Ginebra. En aquest context, tant per la valoració i prova del risc com per l'encaix als motius de persecució són impracticables, atès que com s'ha vist anteriorment, el canvi climàtic i determinades activitats humanes poden produir efectes a llarg termini, essent moltes vegades la degradació ambiental lenta i desapercebuda.

El propi Comitè de Drets Humans de les Nacions Unides va admetre que els migrants o desplaçats per causes mediambientals no haurien de ser retornats al seu país d'origen si els seus drets fonamentals, com el dret a la vida, estan en perill¹⁴ i segons la recent declaració realitzada pel Relator Especial sobre la promoció i protecció dels drets humans en el context de canvi climàtic durant la seva visita a Hondures en 2023, és imperatiu "garantir que les persones desplaçades a través de les fronteres internacionals degut al canvi climàtic tinguin els mateixos drets que els refugiats"¹⁵.

En la pràctica, alguns Estats que avui dia brinden protecció a les persones desplaçades per motius ambientals, majoritàriament la estan canalitzant a través de protecció per raons humanitàries. En el cas espanyol, en relació amb la denominada autorització per raons humanitàries, s'ha de recordar que l'art. 126.3 del RELOEX estableix que es podrà concedir una autorització per raons humanitàries en el supòsit que les persones estrangeres "acreditin que el seu trasllat al país del que són originaris o procedeixen, a efectes de sol·licitar el visat que correspongui, implica un perill per a la seva seguretat o la de la seva família, i que reuneixen els altres requisits per a obtenir una autorització temporal de residència o de residència i treball". Així mateix la Llei d'asil al seu article 37 preveu la possibilitat que "una persona a la que s'hagi denegat la protecció internacional podrà accedir a l'autorització per raons humanitàries, si reuneix els requisits previstos a la normativa d'estrangeria i immigració".

Cap preguntar-se, per tant, si el reconeixement d'una forma de protecció complementària és imaginable a nivell polític i suficient, com solució duradora front al creixent fenomen de la desprotecció jurídica de les persones desplaçades per motius climàtics.

¹³CCAR (2021) *Informe acadèmic sobre el dret d'asil, el gènere i les vulneracions de drets ambientals en els països del Sud global*, p.42.

¹⁴*Ibid.*

¹⁵Notícia accessible al següent enllaç: <https://www.ohchr.org/es/press-releases/2023/09/climate-change-migration-draining-honduras-its-people-un-expert>

5.

NECESSITATS ESPECÍFIQUES DE PROTECCIÓ SOCIAL I JURÍDICA. COM ES PODEN GENERAR VIES LEGALS I SEGURES QUE PERMETIN LA PROTECCIÓ D'ACTUALS I FUTURES PERSONES DESPLAÇADES?

A través de l'estudi de casos¹⁶ de comunitat desplaçada en Barcelona, procedents d'Hondures, Colòmbia, Perú, Pakistan i Filipines, s'han identificat tendències clau, comuns a tots els territoris, que porta a interrogar-nos, no sense certa inquietud, sobre l'encaix del desplaçament per raons mediambientals als principals mecanismes de protecció internacional i altres formes de protecció complementària, subratllant la necessitat d'oferir respostes tant a nivell local com internacional¹⁷. Aquests països de procedència es caracteritzen per diferents realitats geogràfiques, històriques, polítiques, culturals i religioses, però comparteixen característiques comuns que influeixen en el desplaçament forçat de la seva població.

Entre els factors comuns es troba una població rural significativa i una representació demogràfica de població indígena i afrodescendent que, amb freqüència, resideix en territoris amb una rica biodiversitat i abundants recursos naturals. Això genera conflictes amb els interessos extractivistes en contextos nacionals marcats per la corrupció i impunitat¹⁸.

S'ha vist com, entre la majoria de comunitats desplaçades i amb major representativitat entre la població resident en la ciutat de Barcelona, especialment procedents del continent americà, Colòmbia, Perú i Hondures, la conflictivitat socioambiental derivada de projectes extractius i agroindustrials és més freqüent i genera major violència i desplaçament forçat, encara que Filipines també es troba entre els principals països on s'exerceix més violència contra persones defensores del medi ambient¹⁹.

Especialment a Colòmbia, un conflicte armat intern que dura des de fa més de 60 anys, coexisteix amb dinàmiques de despossessió i degradació ambiental, com la mineria, l'extracció d'hidrocarburs, els monocultius i la construcció de preses, generant vulneracions de drets ambientals i el desplaçament forçat massiu de la població.

El cas de Colòmbia és exemplificatiu perquè, malgrat haver estat entre les nacionalitats que més sol·licituds de protecció internacional han presentat a l'estat espanyol fins novembre de 2023, compten amb una elevada quantitat de denegacions i la concessió de tot just 245 autoritzacions de residència per raons humanitàries²⁰.

Quant a la protecció jurídica, acollida i integració de possibles refugiats per motius mediambientals, sorgeix l'interrogant sobre el paper que podrien exercir les institucions locals, entre elles, els ajuntaments, tant en la creació de vies legals i segures com en tot el procés d'acollida. Existeix la possibilitat d'impulsar, a nivell local, corredors humanitaris per a la mobilitat segura de les persones desplaçades o potencialment en risc degut a factors mediambientals.

Els corredors humanitaris podrien establir-se tant per iniciativa estatal, utilitzant els mecanismes existents per accedir a la protecció internacional, com a través de la iniciativa d'institucions locals, mitjançant esponsoritzacions públiques, especialment si la iniciativa prové de les Comunitats Autònomes. També existeixen altres modalitats, com les esponsoritzacions semipúbliques i semiprivades²¹. Respecte a la ciutat de Barcelona, sorgeix l'interrogant sobre com estimular la participació institucional amb el propòsit de consolidar-la com una urbs receptora.

¹⁶Estudi del cas realitzat en: Desplaçament forçat: el cost humà de les vulneracions ambientals al Sud global, CCAR, 2023

¹⁷CCAR (2023) Desplaçament forçat: el cost humà de les vulneracions ambientals al Sud Global, p. 40.

¹⁸*Ibid*, pag. 18

¹⁹*Ibid*, pag. 41

²⁰Ministeri de l'interior, avenç de sol·licituds i propostes de resolució de protecció internacionals. Dades provisionals acumulades entre l'1 de gener i el 30 de novembre de 2023 disponible a <https://proteccion-asilo.interior.gob.es/documentos/estadisticas/ultimos-datos/Avance-Mensual-PI-noviembre-2023.pdf>

²¹Moya, D. i Boza, D. (2023). *Informe sobre l'accés a la protecció internacional des de l'exterior: aproximació operativa als corredors humanitaris per motius de refugi climàtic*. Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR)

És cert, d'altra banda, que els corredors humanitaris estan dissenyats per a atendre necessitats específiques de grups particulars que es troben en situacions de risc i que, d'alguna manera, puguin rebre protecció per part de l'Estat espanyol, quelcom que suposa un repte addicional en la creació de VLYS degut a la ja esmentada multicausalitat d'aquest tipus de migracions. En aquest sentit, és possible identificar dos reptes principals en quant a la viabilitat i eficàcia de possibles corredors humanitaris per a permetre l'arribada segura de persones desplaçades per motius mediambientals i la seva posterior protecció jurídica al país/ciutat d'acollida.

D'una banda, sorgeix la necessitat d'identificar grups definits de persones beneficiàries d'eventuals Vies Legals i Segures d'entrada al territori espanyol. Podria ser útil centrar-se en la identificació d'un col·lectiu determinat afectat en els seus drets com podrien ser els perfils de defensores i defensors de drets, persones pertanyents a comunitats expulsades dels seus territoris a causa de la instal·lació de megaprojectes. Però, més enllà de la identificació de perfils determinats, resta pendent comprendre si i com es pot superar la rigidesa de l'enquadrament jurídic actual per arribar a englobar també altres perfils per als quals la demostració del nexa causal resulta més complexa.

En segon lloc, es podria preguntar com es pot anar més enllà de les definicions rígides, de quina manera podrien incorporar-se criteris humanitaris dintre dels instruments existents com són els canals de migració regular laboral o d'estudis, clàssiques vies complementàries d'accés al territori europeu, més enllà dels canals establerts per respondre a necessitats de protecció internacional.

6.

**REPTES DEL SISTEMA D'ACOLLIDA
EN LA CIUTAT DE BARCELONA. COM
MILLORAR L'ACOLLIDA D'ACTUALS I
FUTURES PERSONES DESPLAÇADES?**

Els municipis exerceixen un paper clau en l'acollida de persones migrants i tenen la responsabilitat d'acollir i integrar a les persones que arriben, oferint serveis i suport específic. És de suma importància, en aquest sentit, analitzar i entendre les necessitats específiques dels col·lectius de persones migrants per motius mediambientals per a garantir un accés normalitzat als serveis socials i promoure l'autonomia i ocupació per a la integració.

Atesos els tipus de vulneració que es produeixen en cadascun dels països objecte d'estudi a l'informe Desplaçament forçat: el cost humà de les vulneracions ambientals al Sud global, en l'última part del present article es tractarà d'identificar les principals necessitats i reptes en l'acollida d'aquests col·lectius en la ciutat de Barcelona, concretament en relació amb la seva protecció social.

Malgrat no comptar amb dades suficients per a realitzar una anàlisi exhaustiva de les actuals condicions d'acollid implementades a Barcelona en favor de la població resident objecte d'estudi de casos, es considera rellevant avançar alguns qüestionaments i propostes en relació amb la protecció sanitària i la integració sociolaboral.

6.1 Integració sociolaboral

La implementació de programes d'inserció laboral dirigits a col·lectius amb característiques específiques, com les que s'han detectat a l'estudi de casos, presenta un seguit de desafiaments significatius. Aquesta anàlisi se centra en dits desafiaments, considerant la procedència de la població de territoris amb determinades característiques, en concret, entorns rurals. Addicionalment, s'aborda la complexitat que implica el possible desplaçament previ a grans metròpolis al país d'origen, on puguin haver experimentat condicions de marginalitat i exclusió social.

Un dels desafiaments fonamentals rau en les dificultats inherents a l'adaptació d'aquests col·lectius al context socioeconòmic i a les dinàmiques del mercat laboral del nou entorn. La necessitat de dissenyar i executar programes específics esdevé imperativa, considerant la diversitat de barreres a les quals podrien enfrontar-se les persones acollides. Entre elles, destaca la necessitat de desenvolupar habilitats específiques per a integrar-se exitosament a l'àmbit laboral, incloent l'alfabetització digital, atès el context actual en que les competències tecnològiques són crucials.

La procedència de territoris amb característiques particulars implica l'existència d'experiències i habilitats específiques que han de ser reconegudes i valorades en el procés d'inserció laboral. Així mateix, la població rural sovint s'enfronta a desafiaments addicionals, com ara la manca d'accés a recursos educatius i de formació laboral avançada, fet que subratlla la importància de programes de capacitat adaptats a les seves necessitats particulars.

El desplaçament previ a grans metròpolis al país d'origen, sota condicions de marginalitat i exclusió social, pot generar traumes i desconfiança a les institucions, complicant encara més el procés d'integració laboral. Per tant, és essencial abordar les seqüeles psicosocials i brindar un suport integral que fomenti la resiliència i l'autoconfiança.

En resum, l'èxit d'un programa d'inserció laboral per a aquests col·lectius requereix un enfocament integral que consideri les múltiples capes de desafiaments que enfronten. Des de l'adaptació a noves dinàmiques socioeconòmiques fins la capacitat digital, és crucial dissenyar estratègies i polítiques que abordin de manera específica les necessitats d'aquest grup, promovent així una inserció laboral exitosa i sostenible.

6.2 Salut

El disseny de programes de protecció social i sanitària destinats a col·lectius amb les característiques esmentades implica considerar diferents elements fonamentals. En aquest context, la importància de la salut com un component integral de benestar, que abasta no solament l'absència de malaltia, sinó també aspectes com l'oci, cobra especial rellevància. A més, podria ser necessari abordar patologies específiques que estan directament vinculades a la degradació ambiental, com la malnutrició i els problemes respiratoris.

La salut, entesa de manera històrica, no es limita exclusivament a la atenció mèdica convencional, sinó que també comprèn aspectes relatius al benestar general dels individus. Per tant, els programes de protecció social i sanitària han d'incloure components que promoguin estils de vida saludables, accés a activitats recreatives i d'oci, així com mesures que fomentin la salut mental.

En el cas de col·lectius procedents de territoris afectats per degradació ambiental, la presència de patologies específiques associades a aquest fenomen requereix una atenció particular. La malnutrició, resultat de l'escassetat de recursos alimentaris o de la seva qualitat deficient, s'ha d'abordar mitjançant estratègies que garanteixin l'accés a una alimentació correcta. Així mateix, els problemes respiratoris derivats de la contaminació ambiental exigeixen intervencions focalitzades, com ara programes de prevenció i tractament específics.

La implementació de programes de protecció social i sanitària també ha de tenir en compte la prevenció de malalties relacionades amb la degradació ambiental. Això implica la promoció de pràctiques mediambientals sostenibles, així com la creació d'infraestructures que redueixin l'exposició a factors de risc ambiental.

A més, és essencial establir mecanismes de participació comunitària per a garantir que aquests siguin culturalment sensibles i s'adaptin a les necessitats específiques dels col·lectius interessats. La col·laboració amb les comunitats locals i la incorporació d'enfocaments participatius enfortiran l'efectivitat de les intervencions, assegurant que s'abordin de manera integral tant els aspectes de salut com els socials.

En resum, els programes de protecció social i sanitària han d'ésser dissenyats considerant la interconnexió entre la salut i el benestar general, així com la vinculació directa entre les condicions ambientals i determinades patologies. Un enfocament integral i adaptat a les característiques específiques d'aquests col·lectius contribuirà no només a abordar les necessitats immediates de salut, sinó també a promoure un estat de benestar durador i sostenible.

CONCLUSIONS

Les migracions mediambientals, intrínsecament complexes, revel·len una realitat global marcada per la interacció de diferents factors. La influència directa de les grans urbs en la generació i recepció de població desplaçada destaca el seu paper central en aquest fenomen emergent.

La multicausalitat de les migracions mediambientals desafia la cerca d'explicacions sòlides. La connexió entre esdeveniments climàtics extrems, degradació ambiental i desplaçaments forçats no segueix un patró lineal. L'heterogeneïtat d'aquests moviments, des de desplaçaments induïts per desastres fins a migracions més lentes vinculades a polítiques extractivistes, subratlla la necessitat d'una anàlisi contextualitzada i d'un esforç cap al reconeixement de les vulneracions ambientals a nivell internacional, a través del qual s'aconsegueixi brindar la protecció que actualment falta.

Un aspecte crític es troba en la responsabilitat de les grans empreses, les activitats extractives de les quals no solament contribueixen a la degradació ambiental sinó que també desencadenen violacions de drets humans i desplaçaments forçats. La falta d'instruments legals eficaços per a atribuir responsabilitat a aquestes corporacions presenta un repte significatiu en la protecció dels drets de les comunitats afectades.

Les grans urbs del nord global, al ser tant causa com destí dels desplaçaments resulten actors clau en aquest panorama. Aquest escenari demanda una transformació paradigmàtica, instant a aquestes ciutats a assumir un paper més proactiu en la mitigació de les crisis ambientals i a la implementació d'estratègies que promoguin l'acollida digna de les persones desplaçades per motius ambientals.

En última instància, les migracions mediambientals plantegen desafiaments tant per a les comunitats desplaçades com per a les ciutats receptores. Un plantejament holístic que integri dimenions jurídiques, polítiques i humanitàries, es revela com imperatiu per a abordar eficaçment aquest fenomen complex i garantir la protecció integral dels drets de les persones desplaçades, així com la preservació ambiental a nivell global.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BATES, D. (2002) ' Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change ', Population and Environment , Vol. 2.

BORRÁS, S., FELIPE, B. y MERINO, V. (2021). Informe acadèmic sobre el dret d'asil, el gènere i les vulneracions de drets ambientals en els països del Sud global. Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR).

CCAR (2021). Desplaçaments forçats per motius mediambientals i la seva (des)protecció jurídica: context i marc regulador.

CCAR (2021) Informe acadèmic sobre el dret d'asil, el gènere i les vulneracions de drets ambientals en els països del Sud global.

CCAR (2023) Desplaçament forçat: el cost humà de les vulneracions ambientals al Sud Global.

EcoRuralis (2016). WHAT IS LAND GRABBING? a critical review of existing definitions.

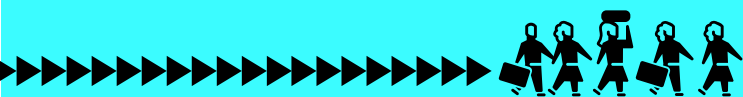
GEMENNE, F. et al. (2017), The Atlas of Environmental Migration , New York: Routledge.

HUGO, G. (1996), ' Environmental concerns and International Migration ', International Migration Review.

MOYA, D. y BOZA, D. (2023). Informe sobre l'accés a la protecció internacional des de l'exterior: aproximació operativa als corredors humanitaris per motius de refugi climàtic. Comissió Catalana d'Acció pel Refugi (CCAR).

SASSEN, S. (2015). Expulsiones: Brutalidad y complejidad en la economía global. (S. Mastrangelo, Trad.). Katz. ISBN: 978-84-15917-16-8.

OHCHR, Naciones Unidas, (2011). Principios Rectores sobre la Empresas y los Derechos Humanos.

CCAR
Comissió Catalana
d'Acció
pel Refugi

